

Medvind och motvind om vartannat i forskningen

*Anders Gustavsson
Professor i etnologi
Prorektor Strömstad akademi*

Forskarbanan börjar 1967

Min forskarbana startade i Lund 1967 när jag fick ett tvåårigt licentiatstipendium som uppgick till 722 kronor i månaden skattefritt. Det gick att leva på om man var sparsam. Min grundutbildning hade jag börjat i Lund 1962 med studier i teologi och senare historia och filosofi. Det ledde fram till en teologie kandidatexamen i december 1964 och en filosofie magisterexamen i december 1965. Våren 1966 vikarierade jag som gymnasielärare i Trollhättan. Intresset för fortsatta studier var inte mättat. Hösten 1965 hade jag mött etnologen Nils-Arvid Bringéus som föreläste om kulturhistoria för studerande i historia. Jag kände en dragning till etnologin med dess inriktning på vanliga människor och inte bara kungar, riksdagar och krig som dominerade inom historieämnet. Jag tog kontakt med Bringéus som lät mig läsa in A-kursen i etnologi på distans under tiden i Trollhättan. Efter den muntliga tentamen uppmanade han mig att fortsätta inom ämnet. Det blev både en B-uppsats hösten 1966 och en C-uppsats våren 1967. Bringéus föreslog att jag skulle fortsätta med licentiatstudier och såg till att jag fick det ovan nämnda licentiatstipendiet. Själv tillträdde han professuren i etnologi i Lund den 1 juli 1967. Jag blev hans förste nye forskarstuderande. Han satte värde på att jag kom från en bondgård. Det utgjorde en tillgång för en etnolog. Studiet av äldre bondekultur var nämligen ett framträdande drag inom etnologisk forskning i Lund vid den tiden.

Medvind i Lund 1967-1979 i linje med den dominerande forskningsriktningen

Som ämne för licentiatavhandlingen föreslog Bringéus att jag skulle studera höbärgning, men jag ville fjärma mig från det som var bekant för mig hemifrån på fädernegården. Mitt studieintresse hade tidigare kommit i konflikt med min pappas önskan om att jag skulle bli lantbrukare på föräldragården.

Bringéus var förutom etnolog också teolog. Därigenom var han intresserad av livscykelns ritualer och såg det som en tillgång att jag var teolog. Min C-uppsats i etnologi handlade om begravningsseder. Jag ville där efter ägna mig åt studiet av livet och inte längre åt ritualer runt döden bland livscykelns ritualer. Livets början lät intressant. Valet föll på kvinnors barnafödande och närmare bestämt den så kallade kyrktagningsleden. Den var uråldrig inom den kristna kyrkan och innebar att kvinnor fyrtio dagar efter förlossningen skulle på nytt intagas i den kyrkliga gemenskapen. Ett rikt uppteckningsmaterial fanns att tillgå i Kyrkohistoriska arkivet i Lund samtidigt som jag utförde en del intervjuer med barnafödorskor. Avhandlingsarbetet ledde fram till en licentiatavhandling i juni 1969 med högsta vitsord. Bringéus stöttade mig i att fördjupa mig i samma ämne för doktorsgraden.

Vid den tiden hade regeringen beslutat att införa doktorsexamen i stället för doktorsgrad. Bringéus var bestämd på att jag skulle utarbeta en doktorgradsavhandling även om det krävde mer arbete från min sida. Han menade att jag i längden skulle ha nytta av detta när jag skulle söka tjänster och forskningsmedel. Detta råd har jag haft glädje av under min fortsatta vetenskapliga bana. Bringéus ordnade med att jag fick ett treårigt doktorandstipendium på 1 000 kronor i månaden skattefritt. Jag satte sig helhjärtat och med brinnande intresse på avhandlingsarbetet och kände att jag hade vinden i ryggen på institutionen. Vissa kvinnliga doktorander uttryckte dock vid seminarier att de fann det egendomligt att jag som man skulle forska om barnafödorskor. Kunde jag sätta mig in i kvinnors situation? Men jag var övertygad om att jag skulle klara av det. De kvinnliga doktorandernas ifrågasättande sporrade mig att gå vidare.

Bringéus uppmuntrade mig till självständighet. Efter ett avhandlingsseminarium där många olika uppfattningar kommit till tals, inskräpte han: "Nu är det du som tar ställning och går din egen väg. Det är varken jag eller någon annan som bestämmer över dig". Detta har blivit en ledstjärna i min forskning alltsedan dess. Det är skönt att känna att man inte går i någon annans ledband.

Avhandlingsarbetet avslutades med disputation för filosofie doktorsgraden den 8 december 1972 på avhandlingen *Kyrktagningsleden i Sverige* (**figur 1**). Första opponenter var docent Brita Egardt i Lund. Hon var känd för att vara kritisk, och hon nagelfor min avhandling mycket noga med avseende på begreppsanvändning, metod och analyser. Här fick jag verkligen känna vilken maktposition som en opponenter kan utöva genom

att ställa respondenten mot väggen. Det skedde dock på ett sätt som jag upplevde respektfullt. Hon var för det första kritisk till hur jag använde begreppet sed som redan förekommer i avhandlingens titel. "Och själva sedbegreppet, dess avgränsning och användning, är som sagt diffust" (Egardt 1973 s. 49). Hon menade att jag mer skulle ha uppehållit mig vid fenomenet kyrktagnings vara eller icke-vara och inte så starkt inriktat mig på seden. Den var emellertid något som handledaren hade framhållit under arbetets gång. Principerna för de utbredningskartor som jag upprättat var enligt opponenter diskutabla. Det betydde att "slutsatser utifrån kartbilderna inte alltid utan vidare kan godtagas". När jag framhållit kyrktagnings innebörd av tacksägelse, menade hon att jag undvikit att markera "bibehållandet av den gamla karaktären av återupptagningsrit" som kyrkan stod för. Opponenten ifrågasatte också om jag i det omfattande arkivmaterialet vid Kyrkohistoriska arkivet i Lund hade beaktat betydelsen av meddelarnas födelseår vid analysen av deras utsagor. Hon hänvisade till hur hon själv hade gått tillväga i sin avhandling *Hästslakt och rackarskam* (Egardt 1962). Endast uppgifter från meddelare födda vid ungefär samma tidpunkt var enligt henne direkt jämförbara. Jag hade inte räknat med att denna av Egardt framförda aspekt skulle ha någon betydelse för min analys och upplevde mig därför ganska svarslös.



Figur 1. Författaren spikar upp sin avhandling "Kyrktagningsleden i Sverige" i Lund den 17 november 1972. Fotograf okänd.

Efter disputationen kände jag mig sporrad att gå igenom uppteckningsmaterialet på nytt. I en källkritisk studie publicerad 1975 kunde jag

konstatera att meddelarnas födelseår inte haft den betydelse i min avhandling som opponenter hade funnit i sin avhandling (Gustavsson 1975). Jag kunde visa på att andra faktorer än ålder spelat in när olika meddelare från samma socken lämnat motsägande svar om kyrktagningssedens förekomst och utformning. Utan opponenterens kritiska frågor hade denna specialstudie om källvärdet i Kyrkohistoriska arkivets stora materialsamling inte kommit till stånd. Opponentens maktsituation kan alltså leda till positiva effekter i fråga om den kommande forskningen.

När jag längre fram i den akademiska karriären under åren 1976-2012 haft uppdrag att utöva opponentermakten vid åtta tillfällen både i Sverige och Norge, har jag helt klart påverkats av hur jag själv blev bemött av opponenter vid min disputation. Jag har varit noga med att analysera begreppsanvändning, diskutera materialets relevans, författarens källkritik, insikt i aktuell forskning inom det studerade forskningsfältet och bärkraften i slutsatserna. Det gäller för opponenter att å ena sidan inte se mellan fingrarna i fråga om författarens hantering av källsituation, metod, teorianvändning och analys. Å andra sidan måste oppositionen utövas med respekt för det arbete som respondenten har framlagt. Avhandlingens eftermäle har inom etnologin till stor del varit beroende av den recension som opponenter efteråt publicerat i en vetenskaplig tidskrift. För svensk etnologisk del har det varit RIG. Kulturhistorisk tidskrift. En maktsituation har jag dessutom kunnat utöva som ledamot i flera betygsnämnder för doktorsavhandlingar i Göteborg, Lund, Stockholm, Uppsala och Oslo. Därtill kommer många sakkunniguppdrag vid tillsättning av lektors- och professorstjänster.

Min avhandling avsåg kvinnohistoria, innan detta ämne var etablerat inom kvinnoforskningen. Jag promoverades av Nils-Arvid Bringéus till filosofie doktor den 30 maj 1973. (**figur 2**) Som ett sidospår av avhandlingen publicerade jag studien *Den nyblivna modern. En etnologisk beteendestudie* (Gustavsson 1972a).



Figur 2. Doktorspromotion vid Lunds universitet den 30 maj 1973. Författaren går i processionen i mitten av bilden. Fotograf okänd.

Hösten 1973 blev en docenttjänst utlyst i etnologi efter Brita Egardt. Jag fick hålla en docentföreläsning. Tjänsten var på tre år med möjlighet till förlängning ytterligare tre år. Jag fick tjänsten och kunde undervisa och forska i sex år framåt. Det var en glädjefylld period där jag satte värde på kontakten med studenter och forskarstuderande. Att hjälpa yngre människor att komma framåt i studierna har varit inspirerande för mig. På forskningssidan fortsatte jag till en början med studier av ritualer vid livshögtider. Det resulterade i boken *Ståta brud. En kyrklig sed i social belysning*, 1974. Denna sed som hade uråldriga anor, innebar att bruden skulle visas upp i kyrkan första söndagen efter vigseln och på så vis bli inlemmad i församlingen i sin nya status.

Efter denna undersökning fann jag det väsentligt att ta steget in på nya forskningsfält. Utgångspunkten blev kustkultur i Bohuslän. Vid den tiden började etnologiämnet att byggas upp vid Göteborgs universitet med Bringéus som ämnesföreträdare. Jag var timplärare och fick leda fältkurser för studenter utmed Bohuslänkusten (**figur 3**). Det blev naturligt att studera den omfattande sommargästkulturen och kulturmötena med den åretruntboende befolkningen. Intervjumaterial samlades in



Figur 3. Två etnologstudenter från Göteborgs universitet intervjuar under mitt överinseende förre sjömannen Harald Magnusson i Fiskebäckskil i Bohuslän 1975. Foto Eric Andersson.

vid flera studentfältarbeten. Resultatet redovisades i boken *Sommargäster och bofasta. Kulturmöte och bosättning vid bohuskusten*, 1981.

Mitt docentförordnande gick ut 1980 och kunde inte förlängas. Bringéus önskade att jag skulle bli kvar i Lund och kunde tillsammans med historiker och kyrkohistoriker inrätta en centrumbildning i Lund med namnet *Centrum för religionsetnologisk forskning* där jag blev föreståndare. Därmed var min framtid i Lund säkrad.

Ny forskningsvind i Lund från 1979 blir en motvind

Under sent 1970-tal hade emellertid något drastiskt skett inom etnologiämnet i Lund som också påverkade min situation. Medan Bringéus var gästprofessor i Bergen i Norge läsåret 1978/1979, publicerade Jonas Frykman och Orvar Löfgren boken *Den kultiverade människan*. Nu skulle etnologin byta skepnad från bondekultur till medelklassens borgerliga kultur, som Löfgren och Frykman härstammade från. Ett centralt begrepp blev kulturanalys i stället för kulturhistoria och diffusionism, dvs utbredningsstudier som varit centrala för Bringéus och för mig. Frykman och Löfgren hämtade inspiration inom anglosaxisk antropologi och strukturalistisk och historiematerialistisk teoribildning, och inte inom

tyskspråkig etnologi där Bringéus och jag hade etablerat många kontakter.

Frykman och Löfgren lyckades entusiasmera doktorander för de nya idéerna. Idealet var inte längre att vara ensamforskare, som Bringéus och jag till stor del hade varit, utan forskaren skulle arbeta i projekt kring bestämda teman. Det kollektiva ställdes emot den individuella forskaren som nu lätt kunde bli isolerad från den dominerande forskningsgemenskapen. Ett av de nya projekten var *Kultur och klassgränser*, som många doktorander anslöt sig till. Bringéus visade inte något synligt motstånd mot de nya idéerna. Det gjorde däremot Sven B. Ek, som hade blivit etnologiprofessor i Göteborg 1980, i en omfattande recension i tidskriften *Rig* 1981. Han var särskilt kritisk till käll- och metodanvändningen i Frykmans och Löfgrens bok. Vetenskapligheten i bevisföringen ifrågasattes. "I sin strävan att polarisera det nya mot det som varit tar OL (Orvar Löfgren) skamgrepp både på den etnologiska forskningen och historien. ... Det är en historiebeskrivning som är så lättsinnig att jag baxnar" (Ek 1981). Sällan har en recension blivit så uppmärksam i etnologkretsar som denna. Jonas Frykman och Orvar Löfgren skrev ett genmäle där de tog avstånd från Eks kritiska synpunkter, som enligt dem präglades av en positivistisk grundsyn på vetenskapen. Eks recension "innebär en ofruktbar låsning och idéfattigdom i gammal positivistisk anda" (Löfgren & Frykman 1981). Genom debatten i *Rig* 1981 blev relationen mellan den nya etnologin i Lund och etnologin i Göteborg nedfrusen för lång tid framöver. Detta drabbade även mig som hade en god relation till Ek sedan han var min handledare på min B-uppsats 1966 om kyrkogårdar i Lund.

Bringéus var kvar som professor fram till pensioneringen 1991 och var även prefekt hela tiden. Hans formella maktposition fanns alltså kvar men bland doktorander och yngre forskare hade han hamnat vid sidan av jämfört med de båda docenterna Frykman och Löfgren. I en minnesruna om Bringéus 2023 skriver de att han inte alltid var glad över de nya steg som disciplinen etnologi tog, men han var ändå stöttande för det nya som Frykman och Löfgren införde (Arvastson et al 2023). På den punkten fick Bringéus muntlig kritik av Sven B. Ek enligt vad denne muntligen meddelade mig. Bringéus borde ha stått på sig mer emot de nya forskningsvindarna som enligt Ek inte höll det vetenskapliga mått som han företrädde.

Ett utmärkande drag för Frykman och Löfgren har varit att de skrivit böcker tillsammans. De verkar ha känt trygghet i varandra. Ett sådant behov vid publicering har inte varit aktuellt för mig även om jag har redigerat många antologier med flera författare och som byggt på konferenser, symposier och forskarkurser. Redaktionssysslan har jag skött själv i nära samarbete med de andra författarna. Den första av dessa antologier utgavs 1985 av Centrum för religionsetnologisk forskning med titeln *Religiösa väckelserörelser i Norden. Aktuell forskning presenterad vid ett symposium*.

Med tanke på den nya forskningssituationen på etnologiska institutionen i Lund, började jag känna att jag borde finna forskningsmöjligheter någon annanstans. Det är inte psykologiskt uppmuntrande att känna att man står mer eller mindre isolerad vid sidan av den ledande forskningsgemenskapen. Då kan det vara bra att söka nya vägar någon annanstans även om man råkar ha en fast tjänst i botten som jag hade vid *Centrum för religionsetnologisk forskning*. 1979 sökte jag en nyinrättad professur i etnologi i Göteborg. Det blev en framgång såtillvida att jag fick professorskompetens och andra platsen efter min tidigare lärare docent Sven B. Ek. Han hade redan 1967 fått andra platsen efter Bringéus i kampen om professuren i etnologi i Lund.

Motvinden fanns emellertid på det personliga planet. Min fader hade tänkt sig en annan bana för mig som ende sonen på en lantgård. När jag fått professorskompetens och andra platsen i professorskonkurrensen i Göteborg uttryckte han att "det hade varit mycket roligare om du hade tagit över gården". Detta uttalande smärtade mig. Tänk att det skulle vara ett sådant avstånd mellan praktisk bondekultur och teoretisk akademisk kultur. Detta visar på de svårigheter som kan uppstå om en presumtiv forskare kommer från en icke-akademisk kultur. Det är viktigt att känna förståelse från sin närmaste omgivning.

Jag hade redan 1979 sökt en nyinrättad tjänst som lektor i etnologi i Bergen i Norge på uppmaning av prefekten Brynjulf Alver. När jag fått förord till tjänsten, drog jag emellertid tillbaka min ansökan. Min fader var nämligen kritisk till min ansökan och yttrade: "Vad skall du till Bergen att göra?" Han menade att Bergen låg så långt bort att jag inte kunde fortsätta med min veckopendling från Lund hem till gården för att hjälpa till med gårdsarbetet. Jag lyssnade till min faders uppmaning samtidigt som Brynjulf Alver i Bergen blev besviken.

Medvinden var på min sida på etnologiska institutionen i Göteborg präglad av ett gott samarbete under 1980-talet. Vid min fyrtioårsdag i december 1980 blev jag högtidligen firad på den nya etnologiska institutionen i Göteborg och Ek höll då ett uppskattande högtidstal till mig. Jag ledde bland annat fältarbetskurser och hade handledning för studenter i Göteborg. Vårterminen 1982 var jag vikarierande professor under Sven B. Eks forskarledighet. Jag deltog i betygsnämnden när den första doktorsavhandlingen i etnologi i Göteborg framlades 1985. Senare har jag varit ledamot i flera betygsnämnder gällande etnologiska avhandlingar i Göteborg som tangerat mina forskningsfält gällande turism och dryckesvanor.

1980 utlystes den så kallade Hallwylska professuren i etnologi i Stockholm. Jag fick även då andra platsen efter docent Åke Daun som under lång tid förnyat ämnesinriktningen i Stockholm i riktning mot nutida urbana studier. Att få en så bra placering även i Stockholm kändes som en framgång. Rent allmänt är det viktigt för en forskare att inte bli alltför besviken eller lägga av om man inte får första platsen när man ansökt om en akademisk tjänst. Tänk i stället på att det kommer nya möjligheter. Det gjorde det för mig.

Nya medvindsmöjligheter i Norge i mitten av 1980-talet

En ny möjlighet att lämna den etnologiska miljön i Lund uppkom när jag 1984 blev tillfrågad om att bli gästprofessor i etnologi i Bergen. Bringéus stödde mig med tanke på att hans tid i Bergen 1978-1979 hade varit inspirerande för honom. Jag tackade ja till erbjudandet från Bergen och tjänstgjorde där från våren 1985 till våren 1986. Det blev en framgång. Jag blev uppskattad av kolleger och doktorander för min vetenskapliga kompetens och fick undervisa, handleda, leda fältkurser m.m. Det skall dock inte förnekas att det fanns motsättningar mellan två fraktioner vid institutionen, en folkloristisk och en etnologisk. Företrädarna för dessa hade svårt att samtala med varandra. Som gästforskare hade jag fördelen av att kunna möta båda fraktionerna utan att personligen behöva ta ställning för den ena eller den andra riktningen.

1986 blev en professur i etnologi utlyst i Oslo och en annan i Uppsala. Jag sökte båda tjänsterna ungefär samtidigt. I Oslo blev jag kompetensförklarad trots att endast den mindre del av min forskning som avsåg norska förhållanden, blev tillgodoräknad i sakkunnigutlåtandena. Tjänsten som gick under namnet "Norsk folkelivsgranskning", fick min kollega

Asbjørn Klepp vars hela vetenskapliga produktion avsåg norska empiriska förhållanden. Etnologin och folkloristiken i Norge hade fram till 1980-talet en klar nationell inriktning till skillnad från den svenska etnologin.

Jag hade sedan tidigare en nära relation till Asbjørn Klepp och samarbetet mellan oss fortsatte efter 1987 bland annat genom gemensamma fältarbeten. Vid senare utlysningar har paragrafen om att endast studier byggda på norsk empiri skall tillgodoräknas vid tjänstetillsättningar i etnologi tagits bort. Det gav mig helt nya möjligheter 1996 (se nedan). Då hade etnologin flyttats från museimiljön på Bygdøy till universitetsområdet Blindern där också ämnet folkloristik fanns sedan tidigare.

Motvind i Uppsala 1987-1997

Första motvinden vid professorstillsättning

Vid professorstillsättningen i Uppsala gav de tre sakkunniga i sitt utlåtande den 13 november 1986 mig en klar första plats i konkurrens med fem andra svenska sökande, varav fyra var från Stockholm och en från Lund. Tjänsteförslagsnämnden vid historisk-filosofiska sektionen i Uppsala gick den 12 december 1986 helt på de sakkunnigas linje. "Nämnden beslutar med hänvisning till de sakkunnigas utförliga och enstämmiga utlåtande att utan meningskiljaktighet på förslag till professuren i etnologi, särskilt europeisk, vid Uppsala universitet uppföra docenten, filosofie doktorn Anders Gustavsson, Lund".

Den 5 januari 1987 hade jag upplevt ett högtidligt bröllofsfirande tillsammans med Kristina som är sjuksköterska. Fram till dess hade jag varit unkarl och ensam sedan pappa avlidit 1980 och mamma 1984. Blott en vecka efter bröllopet kom klagoskrifter som jag skulle yttra mig över. Fyra av de medsökande anförde klagomål både mot de sakkunniga och mot mig. Krav framfördes att nya sakkunniga skulle utses. Tre av de klagande vände sig särskilt mot de sakkunniga. Den hårdaste kritiken framfördes mot den ende svenske sakkunnige, Sven B. Ek i Göteborg. Sedan han skrivit den kritiska recensionen av boken *Den kultiverade människan* i tidskriften *Rig* 1981, var han inte populär i etnologkretsar varken i Lund eller Stockholm. Den fjärde av de klagande, som med tvekan blev kompetensförklarad, vände sig särskilt mot mig. Det var inte några vackra ord som uttrycktes om min kompetens och lämplighet. Den klagande skrev att "bristen på förmåga till teoretisk analys är ... något

utmärkande för just Gustavssons forskning". "Som föreläsare har Gustavsson brister. Bara den som var döv och blind torde ha undgått att lägga märke till dessa vid provföreläsningen den 3/9. De sakkunniga tycks dock ha valt att titta i taket". Det gällde för mig att i mitt yttrande den 29 januari 1987 svara i sakliga och sansade ordalag och inte ta till negativa överord mot de klagande. Jag kunde påvisa rena felaktigheter i den fjärde klagandes kritik mot mig. Jag klarade av att behålla lugnet utåt även om hela situationen var en verklig provotid. Det var väl att Kristina då fanns vid min sida som ett verkligt personligt stöd.

Hela tillsättningsprocessen togs upp i riksradians program *Vetandets värld* den 6 mars 1987 av redaktör Anders Björnsson utan angivande av källa och utan att jag och de anklagade sakkunniga visste om det i förväg. Programmet var nämligen utformat på ett vinklat sätt mot mig och de sakkunniga samt situationen under de senaste åren på etnologiska institutionen i Uppsala. Detta ledde till anmälningar om osaklighet och opartiskhet till radionämnden från etnologiska institutionerna i Lund, Umeå och Uppsala. Lund och Umeå hade insänt en gemensam skrivelse den 20 mars 1987. De vände sig emot starkt negativa yttranden om mig: "mycket mager produktion", "föga citerad i den vetenskapliga litteraturen", "pedagogiska meriter är tveksamma", "mest oförarglig", "mest lojal mot systemet". Anmälningen vände sig också mot hur osakligt de sakkunniga framställdes med uttalanden som "fullt av illvilja", "personligt kränkande omdömen", "dålig och fläckvis påläsning". Slutklämmen i skrivelsen från Lund och Umeå lydde: "Vi finner det ytterst anmärkningsvärt att Riksradiation offentligt kränker förgrundspersoner inom den nordiska etnologin utan att de eller någon annan ämnesföreträdare kontaktas före programmet. Vi anhåller om att programinslaget granskas på följande punkter: 1. Förtal 2. Partiskhet 3. Osaklighet". Skrivelsen från Lund var undertecknad av Nils-Arvid Bringéus och folkloristen Inger Lövkrona men inte Orvar Löfgren som var docent. Jonas Frykman var en av de sökande. Från Umeå skrev professor Phebe Fjellström och forskarassistent Kurt Genrup under. Ingen radionämndsansmälan kom från Stockholm. Skrivelsen från Uppsala var undertecknad av prefekt Per Peterson på institutionsstyrelsens vägnar den 31 mars 1987. För mig kändes det befriande att få en sådan uppbackning från kollegor runt om i Sverige när jag blivit så illa behandlad i media utan att jag fick veta om det i förväg.

Den 5 mars 1987 avslag historisk-filosofiska sektionens tjänsteförslagsnämnd att nya sakkunniga skulle utses och att de klagande skulle sättas

i första förslagsrummet. Den 8 maj 1987 beslöt rektorsämbetet vid Uppsala universitet att avstyrka "bifall till yrkandena om nya sakkunniga liksom till att någon av de klagande skulle utnämnas".

Efter den långa striden under hela våren 1987, blev jag den 13 augusti 1987 av regeringen utsedd till att inneha lärostolen i etnologi vid Uppsala universitet. Prefekten vid etnologiska institutionen i Uppsala Per Petersson gav först ut de sökandes provföreläsningar i boken *De talade och sade*, 1986 och därefter alla överklagningar och svar från mig, de sakkunniga och tjänsteförslagsnämnden i boken *De yttrade och skrev*, 1987. En tid efter det att jag blivit utnämnd uttryckte en av de sökande muntligen till mig: "Vi gjorde allt för att stoppa dig i Uppsala men vi lyckades inte". För mig gällde det att svälja detta uttalande och låta bli att kommentera. (Figur 4)



Figur 4. Författaren håller installationsföreläsning för professuren i etnologi vid Uppsala universitet den 5 februari 1988. Fotograf okänd.

Andra motvinden vid motsättningar på institutionen

Att komma till den etnologiska institutionen i Uppsala var ingen dans på rosor. Den hade tidigare varit hotad av nedläggning. Professuren efter Anna-Birgitta Rooth som pensionerades 1984, vakanssattes i två år innan den utlystes 1986. Etnologin hade inget positivt anseende inom den historisk-filosofiska sektionen vid den humanistiska fakulteten. Redan innan Rooth tillträdde 1973 fanns det motsättningar mellan två fraktioner. Den ena var etnologisk med betoning på materiell kultur, och den leddes av docent Phebe Fjellström. Den andra var folkloristisk, och dess företrädare anslöt sig till folkloristen Rooth. Fram till 1970 skiljde man på etnologi och folkloristik i Sverige. Därefter slogs de två ämnesdelarna samman, och det nya ämnet benämndes etnologi. Folkloristik kom därefter i skymundan i Sverige med undantag för Uppsala. Jag hade blivit skolad i enhetsämnet etnologi i Lund.

Det största problemet som ny professor i Uppsala var dock inte primärt av ämnesmässig art. Rooth satsade till stor del på egen forskning bl. a. genom fältarbeten i Alaska. Det dagliga institutionsarbetet kom då att handhas av icke disputerade lärare, studieledare och administratörer. De byggde upp en ny maktstruktur vid sidan av professorn som ofta var frånvarande och dessutom i en del fall sjukskriven. De som stod för den nya och informella maktstrukturen var inte villiga att släppa ifrån sig makten när jag blev professor. Det gällde särskilt en icke disputerad kvinnlig lektor som styrde det mesta på institutionen. Jag kom direkt från tjänstgöring i Bergen och fick av henne snart höra att "här är det inte som i Bergen" och "du behöver inte nämna något om Bergen här". Konflikter kunde inte undvikas. När jag på morgonen var på väg hemifrån till institutionen, tänkte jag många gånger: "Vad skall hon ställa till med idag?" Det påverkade mitt psyke och arbetsförmåga negativt. Fakultetens utbildningsledare ingrep och omplacerade denna lektor till en ny avdelning för genusvetenskap i Uppsala. Detta blev en verklig lättnad med avseende på det dagliga arbetet på institutionen. Denna lektors sambo var studierektor, men jag hade inga problem att samarbeta med honom. Vi kände varandra från studietiden i Lund.

Tredje motvinden vid lektorstillsättning 1988/1989

Efter att den nämnda lektorn flyttats över till genusavdelningen, gällde det att kämpa för att få inrätta en ny lektorstjänst och även en forskarasistenttjänst till etnologiska institutionen. Fakulteten beviljade detta. Vid

utlysningen av lektorstjänsten 1988 anmälde sig tre sökande från Stockholm, två från Uppsala och en från Lund. En av de sökande från Stockholm, som i etnologkretsar var känd för att inte vara lätt att samarbeta med, ansåg jag ha de bästa meriterna. Han var för övrigt en av de sökande till professuren i Uppsala 1986/1987 och blev där inkompetensförklarad. Han var en av de fyra som klagade över sakkunnigutlåtandena. Han anförde även besvär mot mitt svar på de inlämnade besvärsskrivelsen. Förutsättningarna var alltså inte de bästa för att jag skulle vilja se honom som lektor i Uppsala. Hans omtalade samarbetssvårigheter i Stockholm, skrämde mig. Jag ringde och förhörde mig med ämnesföreträdaren i etnologi i Stockholm och fick höra att samarbetet med honom kunde bli problematiskt. Dagen innan ansökningstiden till lektoratet gick ut, ringde jag därför till en tidigare studiekamrat och kollega från Lund som då var lektor i Göteborg. Han hade emellertid samarbets-svårigheter med ledningen vid den institutionen. Jag upplyste om att lektorstjänsten i Uppsala var ledig och frågade om han ville söka. Han blev direkt intresserad och anmälde sig som sökande.

Som ämnesföreträdare var det min uppgift att skriva sakkunnigutlåtande om de sökandes meriter. I efterhand kan jag inse att det var konstigt att endast jag skulle yttra mig över de sökande. Jag gav den sökande från Göteborg ett klart företräde till tjänsten och den sökande från Stockholm som hade ett samarbetsrykte mot sig, placerades därefter, men inte så nära att han i slutfasen av tillsättningen skulle kunna konkurrera med den sökande från Göteborg.

Mitt utlåtande ledde till ett ramaskri från forskare i Stockholm, även sådana som inte sökt tjänsten. Det förekom överklagningar och negativa uttalanden om mitt omdöme och min partiskhet. Docent Billy Ehn, som hade nära kopplingar till Frykman och Löfgren i Lund, var en av de största kritikerna. Han skrev bl.a. att "det framgår att Gustavsson absolut inte vill ha NN som sin närmaste medarbetare, men Gustavsson lyckas inte visa varför denne skulle vara mindre meriterad än någon av de övriga sökande". Han skrev även att jag "förvränger fakta" och hade misskrediterat de tre sökande från Stockholm. De tre Stockholmsetnologerna "kritiserar för att de inte delar den sakkunniges syn på ämnet". "Det är besvärande att sådana misstag som redovisats här kan göras av en av etnologins högsta företrädare. Tilltron till sakkunnigförfarandet undergrävs när utlåtandena inte är stort mer än slarviga debattinlägg. Universitetstjänster bör inte få tillsättas på så lösa grunder". Billy Ehn fick även sitt yttrande om mitt sakkunnigutlåtande publicerat i tidskriften

Vetskap om forskning och högre utbildning nr 32 1988. Detta skedde utan min vetskap precis som var fallet med riksradians program *Vetandets värld* den 6 mars 1987. När jag fick kännedom om detta, skickade jag in en skrivelse den 25 november 1988 och krävde "i rättvisans namn att nästa nummer av *Vetskap om forskning och högre utbildning* informerar om mitt svar till Billy Ehn, som visar på fatala osakligheter i hans framställning".

En av kollegorna i Lund, som var central inom den dominerande forskningsriktningen där, ringde upp mig. Han uttryckte att jag inte borde ha gett lektorn i Göteborg ett så klart företräde. Han kunde gå med på att denne kunde ha ett visst företräde men inte så tydligt som jag skrivit. Jag blev djupt irriterad vid detta telefonsamtal, och det kan jag ångra i efterhand. Jag tyckte illa om denna lobbyverksamhet men var inte förvånad över att nya motvindsyttringar kom från Lund.

Vid en självkritisk rannsaking i efterhand kan jag inse att jag inte var helt opartisk när jag gav lektorn i Göteborg ett så klart företräde. Jag tänkte på den kommande samarbetsituationen vid institutionen i Uppsala mot bakgrund av de tidigare problem som jag upplevt där. Här skulle jag med Gudrun Olssons ord i denna antologi kunna säga att jag utövat den onda makten. Samarbetsförmåga är en kvalitet som har fått allt större betydelse vid tillsättning av tjänster under senare år. Den är dock svårare för en sakkunnig att skaffa sig en klar uppfattning om jämfört med den vetenskapliga produktionen som redovisas i inlämnade skrifter. Vid frågan om lämplighet, som fått allt större betydelse vid tillsättningar, finns risker för orättmätig subjektivitet vid bedömningen. Det är heller inte lätt att försvara sig mot kritik gällande bristande lämplighet.

Rektorsämbetet vid Uppsala universitet avstyrkte den 13 januari 1989 alla klagomål och fann att lektorn från Göteborg var mest meriterad för tjänsten. Samma beslut fattade Universitets- och högskoleämbetet den 7 mars 1989. Därmed var en lång och påfrestande kamp över.

När tjänstetillsättningen var klar, gav jag ut hela debatten med klagoskrifter och svarsyttranden i boken *Svenska etnologer debatterar*, 1989. Det var verkligen ingen vänlig debatt mellan etnologkollegor. Boken blev läst hos kollegor i Norge som förvånade sig över det hårda debattklimatet bland svenska etnologer. I Norge får utomstående inte tillgång till ansökningshandlingar och sakkunnigutlåtanden, vilket däremot är fallet i Sverige. Det är inte heller möjligt för de sökande i Norge att klaga på de sakkunnigas yttrande utan enbart på rena sakfel. Det annorlunda

förhållandet i Sverige lade grunden till klagomålen mot mig både vid professorstillsättningen i Uppsala och i fråga om sakkunnigutlåtandet om lektoratet i Uppsala.

Fjärde motvinden vid nya motsättningar på institutionen

1989 utlystes en forskarassistenttjänst i etnologi i Uppsala. Två sökande anmälde sig, en från Lund och en från Stockholm. Jag fick skriva sakkunnigutlåtandet. Den som fick den fyraåriga tjänsten kom från Lund och var utbildad inom den dominerande forskningsriktningen där med Orvar Löfgren som handledare förutom att han var en uttalad marxist. Särskilt i Danmark hade marxismen fått ett betydande inflytande inom etnologin under sent 1970-tal. "Makten" var något som skulle bekämpas. Som prefekt och ämnesföreträdare var det jag som utgjorde "makten" i Uppsala. Det fick jag höra av nya doktorander som undervisats av och tagit ställning för forskarassistenten. Han fick först med sig nya studerande på D-nivån som han ensam ville utforma och ha ansvar för. När de sedan blev nya doktorander något år senare, blev han handledare för dem. Det var hans doktorander som inte ville ha med mig att göra. Att han skulle frondera mot mig hade jag inte räknat med när jag satte honom i första förslagsrummet till forskarassistenttjänsten något före den sökande från Stockholm. Jag var inte klar över vilka konsekvenser forskarassistentens marxism och utbildning inom den dominerande forskningsriktningen i Lund skulle få för samarbetsklimatet på institutionen. Forskarassistenten var bara en gång i månaden i Uppsala. De resterande tre veckorna i månaden bodde han i Lund. Där kunde han upprätthålla fortsatta kontakter med och influeras av den ledande forskningsriktningen där. Motsättningarna mellan mig och denna nybildade fraktion i Uppsala var ett faktum. Forskarassistentens studenter och nya doktorander deltog inte i seminarier som jag anordnade. De kunde visa missnöje genom att de lämnade seminarie- eller mötesrummet och slå igen dörren. Fraktionsbildningen hade både en vetenskapsideologisk inriktning och utgjorde en kamp mot en maktstruktur på institutionen som man vände sig mot och ville få ur vägen. Denna negativa situation påverkade både mig och min familj inte minst psykiskt.

Under denna tid skulle Nils-Arvid Bringéus pensioneras 1991. När professorstjänsten utlystes, anmälde sig Jonas Frykman och Orvar Löfgren som sökande. Hur skulle detta gå när de två samarbetsparterna sökte samma tjänst? Skulle samarbetet upphöra då? Jag blev tillfrågad om att bli sakkunnig men avböjde. Jag ville inte ge mig in i detta kniviga ärende

med tanke på att den Frykmanska och Löfgrenska forskningsriktningen stod för en annan etnologi än den som jag företrädde. Jag hade känt tydliga motvindar från denna riktning både vid professorstillsättningen 1987 och lektorstillsättningen 1989. Lyckligtvis blev det ingen öppen strid i Lund mellan de två sökande. Orvar Löfgren utsågs till professor och Jonas Frykman blev professor i Bergen 1993. Han återvände dock 1996 till Lund för att tillträda en nyinrättad professur som bland annat Orvar Löfgren hade arbetat för. De båda samarbetspartnerna kunde därmed på nytt arbeta sida vid sida vid samma institution och fortsätta att influera etnologi i Sverige under de följande åren framåt.

Femte motvinden vid hot om nedläggning av den etnologiska utbildningen

Den 8 maj 1995 blev jag kontaktad av den nyvalde dekanus vid historisk-filosofiska sektionen i Uppsala. Jag skulle komma till hans kontor. Där fick jag veta att han av besparingsskäl på fakulteten föreslog att lägga ned grundutbildningen i etnologi. Jag skulle i fortsättningen endast ägna mig åt handledning av de doktorander som fanns kvar. 90 årsstudieplatser skulle reduceras till noll. Eftersom jag var utsedd av regeringen, kunde jag inte bli uppsagd från professorstjänsten, men jag kunde marginaliseras.

När jag frågade varför utbildningen i etnologi skulle läggas ned, svarade dekanus att nivån på utbildning och forskning var låg. Det hade visats genom de senaste avhandlingarna från institutionen. På min fråga varifrån dekanus fått dessa uppgifter, svarade han att han ringt till en namngiven etnolog i Lund, för övrigt en ledande företrädare för den Frykmanska och Löfgrenska forskningsriktningen. Denne etnolog hade omtalat hur låg kvalitén var i Uppsala på undervisning och avhandlingar. Det tog dekanus fasta på. Jag kände då på nytt hur motståndets vindar blåste från Lund. I en tidningsintervju i Uppsala Nya Tidning den 11 maj 1995 uppger Orvar Löfgren att etnologiska institutionen i Uppsala "under en längre tid haft vissa interna problem", men det motiverade enligt honom inte att "i besparingstider göra sig av med institutionen. Men det är bara en skenlösning". I ett telefax till dekanus skrev Löfgren att "åtgärden att lägga ner en hel disciplin är utan motstycke i svensk humanioras historia". Något drastiskt och högst ovanligt var alltså på gång. Som ämnesföreträdare och prefekt stod jag i centrum för den negativa kritiken som låg bakom nedläggningsförslaget. Jag fick dock tillfälle att

ge min syn i en längre artikel i Uppsala Nya Tidning den 30 maj 1995 med titeln Etnologin i nedskärningstider. (figur 5)



Figur 5. Författaren i förgrunden vid möte med studenter och anställda när förslag om nedläggningen av grundutbildningen i etnologi hade presenterats. Uppsala Nya tidning den 11 maj 1995. Foto Pelle Johansson.

<https://unt.se/information/journalistik/artikel/har-hittar-du-var-historia/grm97x2j>

Det hade vidare kommit till dekanus´ kännedom, att det förekom motsättningar på institutionen. Han hade alltså fått information om de motsättningar som jag hade med den fraktion som leddes av forskarassistenten. Dekanus uttryckte att när något sådant uppstår, får det negativa konsekvenser på undervisning och forskning. Något drastiskt måste göras åt detta.

En annan kritik från dekanus var att institutionen hade haft ett visst ekonomiskt överskott under de senaste åren. Det tydde enligt honom på låg verksamhet. De ekonomiska resurser som fanns att tillgå utnyttjades inte. Jag hade emellertid varit angelägen om att institutionen inte skulle gå med underskott. Min filosofi, som präglats av min uppväxt på en lantgård, var att det var bättre att ha ett visst överskott än underskott, men det var ingen merit inom statlig förvaltning. Nollresultat i räkenskaperna skulle gälla vid årets slut. Överskott kunde visa på försummelser i verksamheten, och det uppfattades som ledarens fel. Jag hade varit noga med

att inte i onödan belasta institutionens ekonomi utan ansökte alltid om externa medel när jag anordnade symposier, konferenser, exkursioner och nordiska forskarkurser i Uppsala.

Olika vetenskapssyn mellan etnologi och historia, som dekanus företrodde, kan också ha funnits med bakom kritiken. Två doktorander i etnologi skrev i en insändare i Uppsala Nya Tidning den 22 maj och i Svenska Dagbladet den 23 maj 1995: "Så varför skall då Etnologiska institutionen läggas ned? Vi vet att de som fört fram förslaget företräder en helt annan vetenskapssyn än den vi själva står för. Vi vet att etnologin uppfattas som en nagel i ögat på dem som anser att det endast finns en sann Vetenskap. Sektionens besparingar är ett gyllene tillfälle att avlägsna ett litet men störande element. Lyckas operationen stärks den förhärskande vetenskapssynens dominans". Jag hade redan tidigare märkt att etnologi och kulturanthropologi i egenskap av kvalitativt inriktade vetenskaper som studerade gemene mans liv, inte uppfattades som ämnen med någon större vikt vid humanistiska fakulteten i Uppsala där historikerämnet var klart framträdande.

Dekanus avsatte mig som prefekt med omedelbar verkan och tillsatte en nära kollega till honom, en äldre professor i statsvetenskap som förvaltare och prefekt för etnologiska institutionen. Denne hade ingen kännedom om etnologi. Han fick inta min plats i institutionsstyrelsen. Jag skulle ställas helt utanför all ledning av institutionen, men efter en omröstning fick jag i alla fall en suppleantplats. Det var studenternas röster som säkerställde detta.

Jag hade varit prefekt sedan 1988 och hade 1994 valts till en tredje treårsperiod, som nu fick ett abrupt slut. Jag hade faktiskt funderat på att inte låta mig omväljas för en tredje period. Då hade studierektorn, med erkänt god administrationsförmåga, gått in i stället. Det hade säkert varit en fördel för min del. Jag fick leva med den nya situationen ett helt år fram till dess att den nytillträdde prefektens mandat hade gått ut i juni 1996. Det var inga angenäma institutionsstyrelsemöten under läsåret 1995-1996. Den nye prefekten satte genast sprätt på överskottet. Han var påtagligt positiv mot den fraktion som leddes av forskarassistenten. Denne fick reseanslag för utlandsresor. Det hade han anhållit om tidigare men inte fått godkänt. Även hans D-studenter och nya doktorander fick anslag.

Jag har sällan upplevt mig så förnedrad som jag blev av denne prefekt. Han visade verkligen att han hade makt och att jag inte hade något

inflytande. Detta skedde trots att jag var ämnesföreträdare, som jag inte kunde avsättas från. Under den här tiden kom jag en dag cyklande utanför etnologiska institutionen i stark motvind. Då mötte jag en kollega från historiska institutionen som gick på den motsatta trottoaren och ropade med ett viss leende till mig: "Forskare i motvind". Jag tolkade detta symboliskt men även skämtsamt när jag just då befann mig i en svår situation på institutionen.

Genom kraftiga protester från studenter och kritisk uppmärksamhet i Uppsala Nya Tidning, Svenska Dagbladet, Dagens Nyheter, studenttidningen Ergo och i lokalradion samt TV 2:s nyhetsprogram ABC-nytt lyckades dekanus inte genomföra nedläggningen av etnologiska institutionens undervisning. 90 årsstudieplatser minskades dock till 30. En namninsamling som genomfördes av studenter gav 2 900 underskrifter (Gustavsson 1995).

Från läsåret 1996-1997 slogs etnologi och kulturanthropologi samman till en gemensam institution. Den förste prefekten blev en antropolog. Jag hade ett gott samarbete med honom under hösten 1996 som blev min sista aktiva termin i Uppsala. Han önskade att jag skulle stanna kvar på min tjänst i Uppsala. Det gav mig en psykologisk upprättelse efter förnedringen som jag utsatts för under det föregående läsåret.

Under det problematiska läsåret 1995-1996 beslöt jag mig för att lämna Uppsala. Både Västsverige, där jag härstammar från, och Norge, där jag haft goda kollegiala kontakter, hägrade för mig. 1995 blev professuren i etnologi i Göteborg utlyst eftersom Sven B. Ek skulle pensioneras. Jag sökte, men vid tillsättningen av tjänsten kom de påstådda missförhållandena på etnologiska institutionen i Uppsala att ligga mig i fatet. Detta var allmänt bekant inom svensk etnologi. Det förekom dessutom diskussioner om att professuren i Göteborg gärna skulle tillfalla en kvinna med tanke på att de andra etnologiprofessorerna i Sverige var män. Mina möjligheter att erhålla professuren i Göteborg var alltså klart begränsade. Jag blev inte kallad till intervju just med anledning av vad som hade förekommit i Uppsala i samband med hotet om nedläggning. Jag ansågs som ytterst ansvarig för att detta hot hade uppstått. En av de utländska sakkunniga bad mig att ta tillbaka min ansökan just med tanke på vad som hänt i Uppsala. Detta vägrade jag dock och klagade över att förhållandena i Uppsala hade lagts mig till last av två av tre sakkunniga, som för övrigt hade en känd relation till den nya forskningsriktningen i Lund.

Mitt överklagande fick senare medhåll av universitetsrektorsämbetet i Göteborg, som påtalade det felaktiga i handläggningen av min ansökan. Jag blev rentvådd i efterhand, men då var professorstjänsten redan tillsatt. En anhörig till mig hade tidigare uttryckt att om du inte får tjänsten i Göteborg, så finns det säkert något ännu bättre som väntar på dig. Sådana uppmuntrande ord var viktiga att höra när motgångar hopade sig och man kände sig maktlös. Familjelivet för hustru och ett sjuårigt barn blir också drabbat i sådana situationer.

Professuren i Göteborg gick 1997 till en kvinna, som tidigare varit studievägledare och studierektor i Göteborg och som hade ett nära samarbete med företrädaren Sven B. Ek. Hon framlade 1985 den första doktorsavhandlingen i etnologi i Göteborg. Innehavare av professuren blev inte den kvinna från Stockholm som etnologer i Lund och Stockholm hade hoppats på. Denna kvinna hade också sökt professuren i Uppsala 1986/1987 och blivit inkompetensförklarad. Jag fick ett gott samarbete med den nya innehavaren av professuren i Göteborg som jag kände sedan tidigare. Hon fortsatte den forskningsinriktning gällande arbetarkultur i storstaden Göteborg som Sven B. Ek hade inlett när han blev professor 1980.

När Eks efterträdare skulle gå i pension 2008, blev professuren i etnologi tyvärr indragen. Då tänkte jag att det var lika bra att jag inte var professor i Göteborg. Jag kände att jag hade varit med om tillräckligt med nedläggningshot i Uppsala 1995.

Medvind i Uppsala 1987-1997

Mot bakgrund av de omnämnda problemen i Uppsala kan läsaren fråga sig om det inte fanns någon medvind under professorstiden där 1987-1997. Från studenter fick jag mycket uppskattning. Jag handledde flera doktorsavhandlingar fram till disputation och fick motta många positiva ord i förorden till avhandlingarna. Agneta Lilja skrev 1996 att jag som handledare "har genom ständiga kritiska granskningar hela tiden hjälpt mig framåt" (Lilja 1996). Det var högre upp i den akademiska hierarkin som jag mötte motstånd.

När det förekom motsättningar både på institutionen och bland etnologer i Sverige, var det en fördel att kunna rikta blickarna mot andra länder. Utökade kontakter utanför det egna landets gränser kan föra forskningsutvecklingen framåt genom fruktbara debatter och gemensamma forskningsuppgifter.

Vid Sovjetunionens sönderfall 1991 blev de baltiska staterna oberoende nationer. Jag satsade på att söka medel för att anordna nordiska forskarkurser där även yngre forskare från de baltiska länderna fick möjlighet att delta. Estniska studenter kom till Uppsala för att läsa etnologi. Etnologiska institutionen i Uppsala anordnade utbytesresor till Baltikum. Vid en exkursion till Estland 1993 fick vi besöka de svenskestniska kustbygderna och samtala med några informanter som kunde tala svenska (Gustavsson 2015) (**Figur 6**). Efter forskarkurserna i Uppsala gav jag ut föredragen i bokform. 1990 kom *Nordisk etnologi och folkloristik under 1980-talet*, 1992 *Kulturforskning i Tyskland och Norden*, 1994 *Tiden och historien i 1990-talets kulturforskning* och 1996 *Kunskapsmål, teori, empiri*.



Figur 6. Etnologen Wolter Ehn till vänster samtalar 1993 med två svensk-estniska kvinnor som berättar på svenska. Foto Kristina Gustavsson.

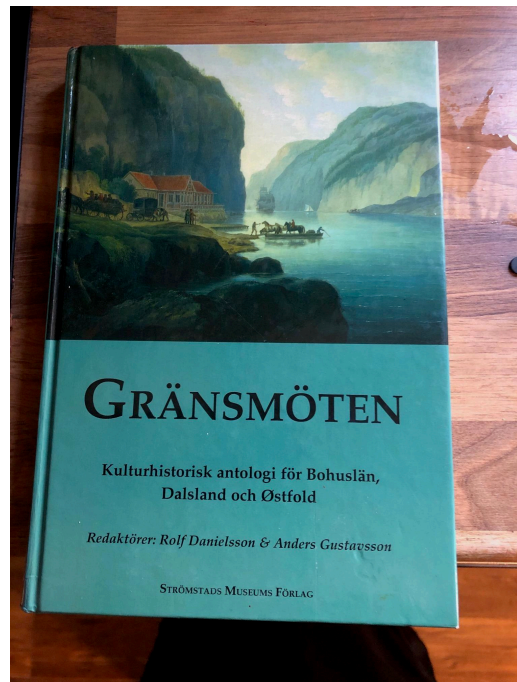
Nordiskt samarbete skedde även i nätverksform genom att jag anordnade tvärvetenskapliga temakonferenser. Den övergripande titeln på ett sådant samarbete var *Alkohol och nykterhet i Norden under 1800- och 1900-talen*. Konferenser med detta tema ägde rum i Uppsala 1989, 1991 och 1993. Föredragen gavs ut i bokform. 1989 publicerades *Alkohol och*

nykterhet, 1991 *Alkoholister och nykterister* och 1993 *Kulturforskning kring alkohol i Norden*. Dessutom publicerade jag 1992 en lokalhistorisk studie med titeln *Nykterhetsrörelsens människor i Valla*. Målet var att studera nykterhetsmänniskornas föreställningsvärld och upplevelser.

I mitten av 1990-talet började jag återuppta kontakterna med Oslo universitet samt museer på båda sidor om den norsk-svenska riksgränsen i Bohuslän och Dalsland respektive det angränsande Østfold fylke i Norge. Ett forskningssamarbete etablerades mellan universitet och museer i Sverige och Norge under namnet *Gränsens kulturmöten*. Människorna som bodde på båda sidor om riksgränsen från sent 1800-tal och under 1900-talet, stod i centrum för forskningen. Fältarbete i form av intervjuer och observationer utfördes av etnologistudenter från Uppsala. Ett nordiskt symposium hölls 1997 på Oslo universitets fältstation Isegran i Fredrikstad med temat *Alkoholen och kulturen*. Jag utgav föredragen i boken *Alkoholen och kulturen*, 1998. Projektet *Gränsens kulturmöten* resulterade 1999 i antologin *Gränsmöten*, som redigerades av museiantikvarie Rolf Danielsson tillsammans med mig. (Figur 7)

Medvind i Oslo 1997-2010

År 1996 blev en motsvarande etnologtjänst som den i Göteborg utlyst i Oslo. Ett par av mina kollegor i Oslo kontaktade mig och frågade om jag var intresserad av att söka denna tjänst. De kände till problemen som varit i Uppsala men brydde sig inte om det, kanske på grund av att de i förväg kände mig både som person och forskare. Jag hade varit censor i Oslo under 1980-talet. Jag sökte tjänsten i Oslo strax efter det att jag inte blivit kallad till intervju för etnologiprofessuren i Göteborg. Av de sakkunniga i Oslo fick jag



Figur 7. Omslag på antologin *Gränsmöten*.

ett klart företräde framför tre övriga sökande från Norge varav en av dem redan var professor. Dekanus som var folklorist och en av de sakkunniga vid tillsättningen av professuren i Uppsala, kontaktade mig och uppmuntrade mig att anta tjänsten, vilket jag inte tvekade till. Jag fick arbeta fritt. En norsk kollega påtalade för mig att "her gjelder det at være selvgående". Jag upplevde att den norska universitetsmiljön inte var så inriktad på personlig karriär och att själv få uppmärksamhet som jag mött i Sverige.

Etnologi och folkloristik fanns vid samma institution på universitetsområdet Blindern när jag började min tjänst i Oslo den 1 september 1997. 2005 slogs de båda ämnena samman till det gemensamma namnet kulturhistorie. En fördel med att arbeta i Norge var att man kunde fortsätta att tjänstgöra fram till 70 år medan pensionsåldern i Sverige då var 65 år. Även om jag bara var 56 år när jag började tjänstgöra i Oslo, hade jag redan börjat oro mig för att behöva bli tvångspensionerad.

När jag fått tjänsten i Oslo, uppstod oro vid den antropologiska och etnologiska institutionen i Uppsala att professuren i etnologi skulle dras in om jag avsåg mig tjänsten. Jag ombads att söka tjänstledighet. Detta gjorde jag i tre år fram till år 2000. Därefter kunde jag inte beviljas tjänstledighet längre utan fick säga upp tjänsten. År 2001 blev professuren i etnologi i Uppsala utlyst efter en vakans som varat i fyra år. 2004 tillföll tjänsten den lektor i Uppsala som blev tillsatt 1989 efter de ovan nämnda stridigheterna. Han och jag fortsatte att samarbeta även sedan jag flyttat till Oslo. År 2007 blev jag utsedd till att vara fakultetsopponent på en doktorsavhandling i Uppsala om firandet av Mors dag och Halloween i Sverige.

När jag började tjänstgöra i Oslo 1997, blev jag uppskattad för min vetenskapliga kompetens som togs till vara i undervisning och handledning. Någon ledande administrativ funktion som bestyrer (prefekt) var till min glädje inte aktuell. En av de första uppgifterna som jag fick i Oslo var att bygga upp en undervisning i fältarbete just med tanke på att jag hade erfarenhet från liknande undervisning i Sverige. Fältarbetskurserna ägde rum på Oslo universitets fältstation Isegran i Fredrikstad. De kulturvetenskapliga och antropologiska föreläsningarna gav jag ut i boken *Kulturvitenskap i felt. Metodiske og pedagogiske erfaringer*, 2005. Jag fick även i uppgift att bygga upp en ny undervisning i museumskunskap under åren 1998-2005. Därefter etablerades ett ämne museologi som en

särskild avdelning vid *Institutt for kulturstudier og orientalske språk*, IKOS.

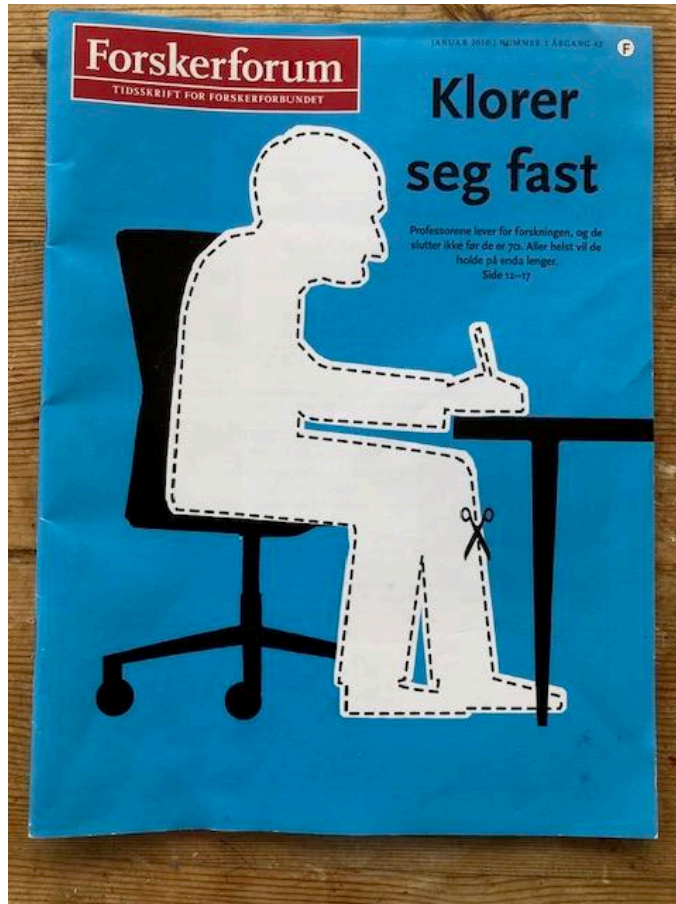
På forskningssidan utvecklade jag temat om döden. Efter omfattande fältarbeten som utfördes på ett sjuttioal kyrkogårdar från Oslo till Göteborg, kunde jag på Novus forlag i Oslo 2003 publicera monografen *Gravstenar i Norge och Sverige som symboler för känslor, tankar och idéer i vår egen tid. En tilltagande individualitet under 1990-talet?*

Fältarbete kan numera även utföras på internet. Jag studerade minnessidor över avlidna både människor och husdjur på internet. Ett nordiskt och tvärvetenskapligt forskningsnätverk kom till stånd. 2008 arrangerade jag ett symposium i Oslo som resulterade i den av mig redigerade antologin *Döden speglad inom aktuell kulturforskning*, 2009. Jag skrev om döden i 1800-talets bondevärld och använde en västsvensk bondes bevarade dagböcker från 1866 och till hans död 1879. 2009 publicerade jag en monografi med analys av innehållet i denne bondes dagböcker och brev. Han beskrev inte bara yttre händelser på gården utan noterade också sina känslor och upplevelser. Han berättade inte endast om andra människors sjukdomar och dödsfall utan uttryckte också en medkänsla med de drabbade och deras anhöriga. På så sätt var han unik jämfört med andra bondedagböcker på 1800-talet. Boken fick titeln *Bondeliv på 1800-talet*.

Motvind i Oslo 2010-2011 vid pensionering

År 2011 blev jag vid fyllda sjuttio år senior vid universitetet i Oslo efter att ha varit verksam där i drygt tretton år. Då fick jag lämna undervisning, handledning och kontor. Egentligen ville jag fortsätta med undervisning och handledning. Oslo universitets tidning *Uniforum* hade den 11 mars 2010 ett reportage som byggde på en lång intervju med mig. Rubriken på artikeln var "Nektar å pensjonere seg". Ett av citaten från intervjun lyder: "Det er synd om den kunnskapen og de røynslene dei eldste forskarane har opparbeidd seg over lang tid, skal gå tapt for universitetet med ein gong dei pensjonerer seg". Även *Forskerforum*, som är organ för det fackliga *Forskerforbundet*, skrev ett reportage i nummer 1 2010 om min kamp för att kunna fortsätta i tjänst. På framsidan av detta nummer fanns en skiss av mitt utseende (**figur 8**). Reportaget har titeln "Ingen propp i systemet". Jag citeras så: "Det er aldersdiskriminering om vi må gå av berre fordi vi er 70 år. Forskning er ikke berre ein jobb, det er ein livsstil. Eg synest det er fryktelig om denne livsstilen skal bli avbroten

gjennom tvang, berre fordi ein har passert ei bestemt aldersgrense". Min kamp blev också uppmärksammas i riksmedia, både radio och TV, där jag blev intervjuad.



Figur 8. Figur Omslag på Forskerforum 2010 nr 1.

Juridiskt sett fanns det i Norge, enligt "Lov om aldersgrenser for offentlige tjenestemenn m. fl." paragraf 2-3, möjlighet till två års förlängning av tjänst efter fyllda sjuttio år. Beslutet låg på institutionsnivå. Bestyrer (prefekt) vid *Institutt for kulturstudier og orientalske språk* (IKOS) meddelade att institutionen inte hade behov av att min tjänst förlängdes. Däremot medverkade han till att min lönenivå, som inte justerats på länge, höjdes så att jag skulle få en högre pension. Det var en form av kompensatorisk välvillighetsgest, som har blivit till glädje för mig senare. Ur min synvinkel representerade bestyrer vid detta tillfälle både den onda och den goda makten, med Gudrun Olssons terminologi. Kampen

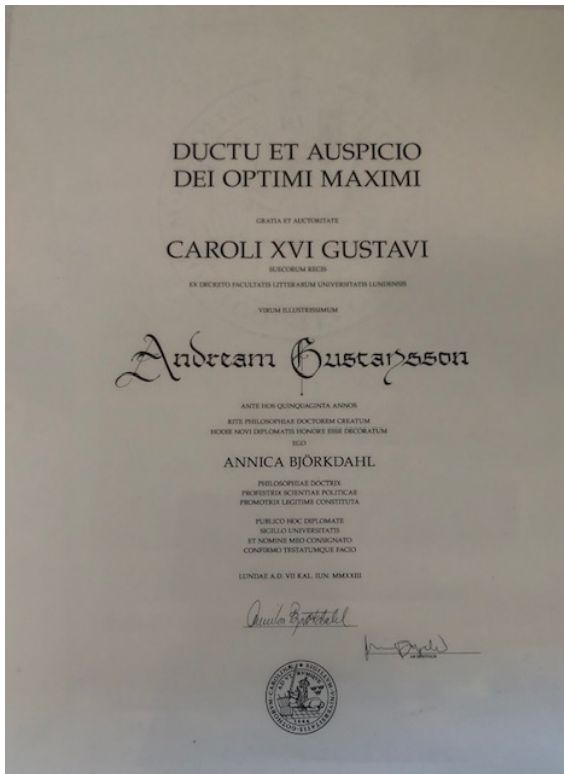
om att få fortsätta att tjänstgöra efter fyllda 70 år var den första motvinden som jag upplevde under tiden i Oslo. Jag argumenterade för en flexibel pensionsålder. För en akademiker tar det mycket lång tid att bygga upp en kompetens. Fast tjänst brukar man inte få förrän efter en lång tid av meritering. Akademiker är inte fysiskt utslitna när de närmar sig pensionsåldern på det sätt som gäller många av dem som arbetar inom industrier och vårdsektorn.

Medvind som seniorforskare från 2011

Det var alltså en helt ny situation i januari 2011, när jag stod utan tjänst. Att sluta forska fanns inte i min tankevärld. Det skulle innebära en psykisk katastrof. För att klara av de mentala spänningarna fick jag under vårterminen 2011 söka råd hos psykiater och psykologer och även ta psykiska läkemedel. Längre fram under år 2011 började jag inse att det gällde att ta nya tag inom forskningen, som jag gjort tidigare när besvärliga situationer hade uppstått. Jag lyckades vända en problematiskt upplevd situation till något positivt, nämligen att satsa på en aktiv forskargärning som pågick ännu 2023 när jag den 26 maj blev filosofie jubeldoktor vid universitetet i Lund. **(Figur 9-10)**



Figur 9. Författaren till höger på bilden promoverades i Lunds domkyrka till jubeldoktor med lagerkrans vid Lunds universitet den 26 maj 2023. Foto Katarina Törnqvist.



Figur 10. Diplom gällande författarens promovering till jubeldoktor vid Lunds universitet den 26 maj 2023.

Som seniorforskare är det viktigt att fortsätta att vara del av akademiska kontakter i form av seminarier, konferenser, symposier osv. Det har jag lyckats med tack vare mina tidigare kontakter på flera lärosäten både i Sverige och utomlands. Att kunna delta i digitala seminarier och konferenser på zoom, som blev vanligt under covid19 pandemin, har gett

nya möjligheter att kontinuerligt bibehålla kontakter med den vetenskapliga världen (Gustavsson 2022). Att regelbundet ta del av och recensera nyutkommen vetenskaplig litteratur, bl.a. doktorsavhandlingar, bidrar till att forskaren kan hålla sig uppdaterad inom aktuell forskning. Jag recenserar regelbundet litteratur på engelska i *ARV. Nordic Yearbook of Folklore* och *Ethnologia Scandinavica* (ES) samt på svenska i *Rig. Kulturhistorisk tidskrift*, *Svenska landsmål och Svenskt folkliv* (SvLm) och norska *Tidsskrift for kulturforskning* (TfK) (Gustavsson 2020).

Vetenskapliga akademier får en ökad betydelse för seniorer. År 1987 blev jag invald i *Kungliga Gustav Adolfs Akademien för svensk folkkultur* (KGAA) och *Kungliga Humanistiska Vetenskaps-Samfundet i Uppsala* (KHVSU). Där deltar jag som senior mer regelbundet än tidigare. I och med covid19 pandemin har det delvis skett på zoom. KGAA har sin årliga högtidssammankomst i Rikssalen på Uppsala slott den 6 november och då brukar jag närvara klädd i frack (**Figur 11**). Jag får delta i utdelning av forskningsanslag och lämna förslag på vetenskapliga pristagare. Akademierna har beviljat en del av mina publicerings-kostnader samt reseanslag till konferenser och symposier. År 2005 fick jag motta en

vetenskaplig belöning på 40 000 kronor. Motiveringen för priset var min "mångsidiga, vetenskapligt gedigna och rika produktion inom ämnesområdena etnologi, kulturhistoria och religionsetnologi".



Figur 11. Kungliga Gustav Adolfs Akademiens högtidsfirande i rikssalen på Uppsala slott den 6 november 2023 med författaren i mitten av bilden. Foto Kristina Gustavsson.

En stor betydelse fick det när jag 2011 blev invald i *Strömstad akademi. Nordiskt institut för avancerade studier* (www.stromstadakademi.se). (**figur 12**) Det nya för mig var denna akademis tvärvetenskapliga inriktning. Ledamöter kommer från alla fakulteter vid universiteten. Tonvikten har legat på naturvetenskap och medicin. Tänk att jag fått arbeta tillsammans med medicinare och andra naturvetare i en antologi om pandemier (*Pandemier* 2021) men även om vetenskapliga metoder (*Vilken metod* 2023)! Det har vidgat min etnologiska syn.



Figur 12. Författaren i mitten av bilden installeras till professor i etnologi vid Strömstad akademi 2011 av rektor Lars Broman längst till höger. Foto Kristina Gustavsson.

Jag har känt mig alltmer hemma inom Strömstad akademi. Några konflikter mellan konkurrerande forskningsriktningar eller ansökningar om forskningsmedel föreligger inte. Den goda atmosfären och samarbetsandan tilltalar mig. Forskningsintresset är i centrum. Flera antologier har publicerats på Strömstad akademis förlag, och jag har varit del av redigeringsarbetet. Jag valdes först in som styrelseledamot i akademien och är från 2017 prorektor. Det betyder att jag har ett särskilt ansvar för publicering av antologier, monografier, skriftserien *Acta Academiae Strömstadiensis* (AAS) och *Nyhetsforum* både på svenska och engelska. I prorektors uppgifter ingår också att tillsammans med rektor anordna en vetenskapsfestival i Strömstad under fyra dagar varje sommar.

Ytterligare ett sätt att hålla sig à jour med aktuell forskning är att aktivt delta i vetenskapliga nätverk. Jag kan exemplifiera med turismhistoria som har varit ett av mina forskningsfält. Ett första resultat av projektet *Kulturella kontakter i Bohusläns kustbygder* var min ovan nämnda bok *Sommargäster och bofasta* (Gustavsson 1981). År 2013 redovisade jag nylunda forskningsresultat i publikationen *Resident Populace and*

Summer Holiday Visitors. Cultural Contacts between Harmony and Conflict in Nordic Coastal Regions (Gustavsson 2013). Det skedde trettiotvå år efter föregångaren *Sommargäster och bofasta*. Stora förändringar hade ägt rum på turistfronten under den mellanliggande tiden. En markant nyhet var att norska turister alltsedan tidigt 1990-tal i stor skala hade kommit till Bohuslänkusten. De nya undersökningarna skedde inom projektet *Norrmän i möte med Bohuslän*.

År 2015 startade ett *Nordiskt nätverk för turismhistoria* under ledning av historikern Wiebke Kolbe i Lund. Där blev jag engagerad från början. Den första antologin utkom 2018 med titeln *Turismhistoria i Norden* och med Wiebke Kolbe som huvudredaktör och mig som medredaktör (*Turismhistoria* 2018).

Ett annat temaområde med rik nätverksverksamhet avser folklig religion. Vid ett symposium i Uppsala 1993 bildades en internationell arbetsgrupp för studier av *Folk religion*. Jag blev dess förste ledare under hela 1990-talet. Därefter har jag fortsatt att vara aktiv genom att delta i konferenser vart tredje år. Den senaste ägde rum i Berlin 2023 med temat religiösa utopier. Jag presenterade 2012 flera av mina delprojekt i publikationen *Cultural Studies on Folk religion in Scandinavia* (Gustavsson 2012). Där studeras religionens roll inom svenskt vardagsliv med tonvikt på bondesamhället. Genom protokoll och fältarbeten har jag undersökt medlemmars liv och föreställningsvärld inom flera frikyrkor både i Sverige och Norge under 1900-talet. Ett nordiskt nätverk *Nordveck* har funnits sedan 1999 och är inriktat på undersökningar av nordiska väckelserörelser. Flera konferenser har anordnats med efterföljande publikationer (<https://polinstitutet.fi/elfte-gangen-gillt-for-kjempegrejt-nordveck-konferens/>). Jag deltog senaste gången i en Nordveckkonferens i Köpenhamn 2022 med temat *Kristendom over grænserne*. Mitt inlägg handlade om *Den karismatiska Oasrörelsens ekumeniska gränsöverskridande under 2010-talet*. Som etnolog är jag intresserad både av historien och nya religiösa rörelser som uppstår och utvecklas i vår egen tid.

Trots ovissa odds i början av 2011 har jag haft många innehållsrika forskningsår. Jag har både fördjupat mina tidigare forskningsområden och funnit nya forskningsfält. En förutsättning för min forskningsaktivitet har varit att hålla kroppen igång fysiskt med cykling, stavgång osv (Gustavsson 2023). Kanske kan jag bli en förebild för andra forskare att hålla forskningsaktiviteten i gång. Det finns mycket att vinna på det både för forskningen och för forskaren personligen.

Summerande reflektioner

När jag har utarbetat denna bakåtskådande och reflekterande artikel, har jag till min förvåning upptäckt att medvindperioderna vida överstiger motvindstiderna. Det är lätt att minnet fastnar vid motvindstiderna, när forskaren kan känna sig som ett offer för negativa maktstrukturer och konkurrerande forskningsriktningar, och glömmer medvindstiderna. Motvindstiderna, som för min del till stor del haft sin grund i vetenskapsideologiska motsättningar, har varit jobbiga både personligen och på familjeplanet. Forskningssituationen påverkar inte bara livet på institutionen utan också privatlivet.

Glädje på forskningsfronten smittar av sig i omgivningen, men det gäller antagligen ännu mer spänningen som uppstår i motvindstider. Detta tar mycket energi att hantera, men det behöver inte segra till slut. Jag har genom personlig envishet lyckats komma igenom det svåra och möta nya medvindperioder. Forskaren utträttar mer i medvindstider än när man har en motvindskänsla hängande över sig. En kollega i Bergen sade om mig att jag kan utträtta mycket inom undervisning och forskning om jag får mycket "sol", dvs uppmuntran och medvind.

Jag hoppas att min framställning kan ge inspiration till nya forskare men även till ledningar vid institutioner inom universitet och högskolor, och inte minst politiker, att se på seniorer som en resurs som det gäller att utnyttja i framtiden och därför ge dem rimliga forskningsmöjligheter. Hela denna antologi har ett forskningspolitiskt syfte som syftar till förändringar av synen på seniorers aktiva möjligheter på forskningsfronten.

Diskussions- och reflektionsfrågor

1. Vad gör du om andra forskningsriktningar än din egen håller på att ta över kontrollen på din institution?
2. Hur kan du värna om din akademiska frihet?
3. När kan det vara lämpligt att söka sig till ett annat lärosäte? Varför?
4. Vad bör du tänka på som akademisk ledare för en institution eller för forskningsprojekt? Blir du en god eller ond maktutövare?
5. Försök att se på vilka medvindar respektive motvindar som hittills har dykt upp på din akademiska bana? Hur skall du kunna bemöta motvindar som uppstår?

6. Vad har du lärt dig av denna uppsats med tanke på din kommande akademiska bana?

Litteratur

- Alkohol och nykterhet*. 1989. Anders Gustavsson red. Uppsala.
- Alkoholen och kulturen*. 1998. Anders Gustavsson red. Uppsala.
- Alkoholister och nykterister*. 1991. Anders Gustavsson red. Uppsala.
- Arvastson, Gösta, Jonas Frykman & Orvar Löfgren 2023: Nils-Arvid Bringéus 1926-2023. *Ethnologia Scandinavica*.
- Dagens Nyheter* 1995.
- De talade och sade*. 1986. Per Peterson red. Uppsala.
- De yttrade och skrev*. 1987. Per Peterson red. Uppsala.
- Döden speglad i aktuell kulturforskning*. 2009. Anders Gustavsson red. Uppsala.
- Egardt, Brita 1962: *Hästslakt och rackarskam*. Stockholm.
- Egardt, Brita 1973: Rec. av Anders Gustavsson Kyrktagningsleden i Sverige. *Rig*.
- Ek, Sven B. 1981: Rec. av Den kultiverade människan. *Rig*.
- Ergo. Uppsala studentkårs tidning* 1995.
- Forskerforum*, 2010.
- Frykman, Jonas & Orvar Löfgren 1979: *Den kultiverade människan*. Lund.
- Gränsmöten. Kulturhistorisk antologi för Bohuslän, Dalsland och Østfold*. 1999. Rolf Danielsson & Anders Gustavsson red. Strömstad.
- Gustavsson, Anders 1972a: Den nyblivna modern. En etnologisk betendestudie. *Vetenskaps societeten i Lund Årsbok*.
- Gustavsson, Anders 1972b: *Kyrktagningsleden i Sverige*. Lund. Tillgänglig: <https://books.lub.lu.se/catalog/view/90/95/1164>.

Gustavsson, Anders 1974: *”Ståta brud”. En kyrklig sed i social belysning.* Lund.

Gustavsson, Anders 1975: *En källkritisk granskning av folklivsuppteckningar.* Lund.

Gustavsson, Anders 1981: *Sommargäster och bofasta. Kulturmöte och motsättningar vid bohuskusten.* Lund.

Gustavsson, Anders 1992: *Nykterhetsrörelsens människor i Valla. Föreställningsvärld inom en folkrörelse på lokal nivå.* Uppsala.

Gustavsson, Anders 1995: *Nedläggningshot för grundutbildningen i etnologi. Etnologiska institutionen vid Uppsala universitet Meddelanden nr 38.*

Gustavsson, Anders 2003: *Gravstenar i Norge och Sverige som symboler för känslor, tankar och idéer i vår egen tid. En tilltagande individualitet under 1990-talet?* Oslo.

Gustavsson, Anders 2009: *Bondeliv på 1800-talet. Med utgångspunkt i en bondes dagböcker och brev.* Oslo.

Gustavsson, Anders 2011: *Cultural studies on death and dying in Scandinavia.* Oslo. Tillgänglig: <https://www.cemeteryresearch.org/publications/>

Gustavsson, Anders 2012: *Cultural Studies on Folk religion in Scandinavia.* Oslo.

Gustavsson, Anders 2013: *Resident Populace and Summer Holiday Visitors. Cultural Contacts between Harmony and Conflict in Nordic Coastal Regions.* Oslo.

Gustavsson, Anders 2015: *Scientific contacts within ethnology and folkloristics between Sweden and Estonia. Personal Experiences and Considerations.* *Folklore. Electronic Journal of Folklore.*

Gustavsson, Anders 2020: *Cultural science research literature in the Nordic countries during the 2010s*. Tillgänglig: <http://stromstadakademise/AAS/AAS-51.pdf>.

Gustavsson, Anders 2022: En erfaren etnologs tankar kring digitalisering, Open Access och Open Data som ny forskningstillgång. *Kulturella perspektiv* nr 31. Tillgänglig: <https://publicera.kb.se/kp/article/view/2290/5494>

Gustavsson, Anders 2023: *Ett drygt årtionde som senior kulturforskare*. Acta Academiae Stromstadiensis nr 75 Tillgänglig: <http://stromstadakademise/AAS/AAS-75.pdf>

Kulturforskning i Tyskland och Norden. 1992. Anders Gustavsson red. Uppsala.

Kulturforskning kring alkohol i Norden. 1993. Anders Gustavsson red. Uppsala.

Kulturvetenskap i felt. Metodiske og pedagogiske erfaringer. 2005. Anders Gustavsson red. Kristiansand.

Kunskapsmål, teori, empiri. 1996. Anders Gustavsson red. Uppsala.

Lilja, Agneta 1996: *Föreställningen om den ideala uppteckningen*. Uppsala.

Löfgren, Orvar & Jonas Frykman 1981: *Etnologisk kulturanalys. Ett genmäle till Sven B. Ek*. Rig.

Nordisk etnologi och folkloristik under 1980-talet. 1990. Anders Gustavsson red. Uppsala.

Pandemier - dåtid och nutid för framtid. 2021. Anders Gustavsson red. Strömstad.

Religiösa väckelserörelser i Norden. Aktuell forskning presenterad vid ett symposium. 1985. Anders Gustavsson red. Lund.

Svenska Dagbladet 1995.

Svenska etnologer debatterar. 1989. Anders Gustavsson red. Uppsala.

Tiden och historien i 1990-talets kulturforskning. 1994. Anders Gustavsson red. Uppsala.

Turismhistoria i Norden 2018. Wiebke Kolbe under medverkan av Anders Gustavsson red. Uppsala. Acta Academiae Regiae Gustavi Adolphi. 150. Tillgängligt: <https://kgaabokorder.se/sv-SE/download/04271aab-9edd-4bc0-9ccf-69ba21de84f6>

Uniforum. 2010.

Uppsala Nya Tidning 1995.

Vetskap om forskning och högre utbildning nr 32 1988.

Vilken metod är bäst? Tvärvetenskapliga dialoger om metod. 2023. Jens Allwood red., Elisabeth Ahlsén bitr. red. Strömstad.